

Tvangsinnleggelse

Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet

Balansegangen mellom selvbestemmelsesrett
og omsorgsansvar i psykisk helsevern

Den utstrekke bruken av ufrivillig medisinsk behandling og tvangsinnlegging av psykiatriske pasientar i Noreg er urovekkjande, [meiner Europarådet sin kommissær for menneskerettar.](#)

I 2013 var 16 prosent av innleggingane og 30 prosent av opphaldsdøgna i psykisk helsevern for vaksne. 5400 personar blei tvangsinnlagde totalt 7700 gonger, viser [tal frå Helsedirektoratet.](#)

I ein fersk rapport tilrår kommissæren at Noreg drastisk reduserer tvangsbruken.

Statistikken over tvang er usikker og ufullstendig.

Men fra de data som foreligger viser dessverre ca. 34 % oppgang i bruken av tvang ovenfor pasienter med psykiske problemer i perioden 2001 til 2013.

Antall [tvangsinnleggelses](#) viser en oppgang fra 5719 til 7003 i perioden 2001 til 2009, og oppgangen fortsatte [2007 til 2010 \(dvs. til 39 % siden 2001\)](#).

- [Fra 2011 til 2013](#) er det en liten nedgang (fra 7953 til 7683) i antall tvangsinnleggelses.

Begrunnelsen for disse høye tallene er ofte påstanden at det er nødvendig pga. pasienten er til fare for seg selv eller andre, men faktum er at det gjelder [mindre enn en fjerdedel](#) av tvangen.

Åpenbart manglet handlekraft å gjennomføre forandringer av lovhjemlene for tvang som ble foreslått av både [Bernt-rapport](#) (2009) og [Paulsrud utvalget](#) (2010).

TVANG I HELSETENESTA

Bruk av tvang overfor personer er regulert i flere lover, blant annet pasient- og brukerrettighetsloven, helsepersonelloven, helse- og omsorgstjenesteloven og psykisk helsevernloven.

Lovreglene skal sikre forsvarlige tjenester til pasienter og brukere, og trekker grensen mellom lovlig og ulovlig tvang. Det er krav om at andre løsninger skal være prøvd før helse- og omsorgstjenesten vurderer bruk av tvang. Når det er nødvendig å bruke tvang, skal helse- og omsorgstjenesten ta beslutninger om tvangsbruk i tråd med loven. Internkontrollen skal sikre at tjenestene på området er i samsvar med gjeldende lover og forskrifter.

Helsepersonellova

Øyeblikkelig hjelp etter helsepersonelloven § 7

Dersom det er vurdert som påtrengende nødvendig skal helsepersonell straks gi helsehjelp selv om pasienten ikke er i stand til å samtykke, og selv om pasienten motsetter seg helsehjelp. Formålet er blant annet å bidra til sikkerhet for pasienten.

§ 4A

Helsehjelp gitt med tvang etter pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A

Formålet med dette regelverket er å kunne yte nødvendig somatisk helsehjelp til pasienter som ikke har samtykkekompetanse og som motsetter seg helsehjelp.

Målet er å yte nødvendig helsehjelp, hindre vesentlig helseskade og å forebygge og avgrense bruken av tvang.

Pasient eller nærmeste pårørende kan klage til Fylkesmannen på et vedtak om tvang. Dersom et vedtak varer lenger enn tre måneder skal Fylkesmannen i alle tilfeller vurdere om det fortsatt er behov for helsehjelpen. Vedtak om innlegging og tilbakehold i institusjon eller helsehjelp som varer lenger enn tre måneder, kan bringes inn for retten. Også Fylkesmannens vedtak kan bringes inn for retten dersom helsehjelpen gjelder **innlegging og tilbakehold**, eller helsehjelpen varer lenger enn tre måneder.

PUH

Bruk av tvang og makt etter helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9

Formålet med reglene er å hindre at personer med psykisk utviklingshemming utsetter seg selv eller andre for vesentlig skade og å forebygge og avgrense bruk av tvang og makt. Loven gjelder all tvang og makt brukt i forbindelse med at det blir gitt kommunale helse- og omsorgstjenester til personer med psykisk utviklingshemming.

Tvang og makt er definert som tiltak som tjenestemottakeren motsetter seg, eller tiltak som er så inngripende at de uansett motstand må regnes som bruk av tvang eller makt. Kommunen plikter å legge til rette for minst mulig bruk av tvang og makt, og før kommunen avgjør at det skal brukes tvang eller makt, skal andre alternativ være utprøvd.

RUS

Bruk av tvang overfor rusmiddelavhengige

Rusmiddelavhengige personer som utsetter sin fysiske eller psykiske helse for fare ved omfattende og vedvarende misbruk av rusmidler, kan legges inn eller holdes tilbake i institusjon mot sin vilje. Andre hjelpetiltak må være vurdert som ikke tilstrekkelige. Lov om helse- og omsorgstjenester, kapittel 10, har regler om vilkår og saksbehandling.

Gravide rusmiddelavhengige kan uten eget samtykke tas inn på institusjon og holdes tilbake der i hele svangerskapet hvis rusmiddelmisbruket er av en slik art at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade, og dersom andre hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig.

Vedtak om tilbakehold i institusjon skal treffes av Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker.

PSYKISK SJUKDOM

Tvang i medhold av psykisk helsevernloven

Regelverket for bruk av tvang innen psykisk helsevern blir regulert av reglene i psykisk helsevernloven og tilhørende forskrift. Det er opprettet særskilte kontrollkommisjoner i hvert fylke som skal se til at praksis er i tråd med loven. Loven regulerer de former for tvang som er særegne for psykisk helsevern: i hovedsak vedtak om oppretting av tvungent psykisk helsevern og vedtak om ulike former for tvangsbehandling – særlig vedtak om tvangsbehandling med legemidler.

Det er strenge krav til bruk av tvang i medhold av psykisk helsevernloven. Tvang kan kun brukes der frivillig psykisk helsevern har blitt forsøkt uten at dette har ført fram, eller der det er åpenbart formålsløst å forsøke dette. Det er en forutsetning at pasienten har en alvorlig sinnslidelse og pasienten må i tillegg oppfylle enten behandlingskriteriet eller farekriteriet.

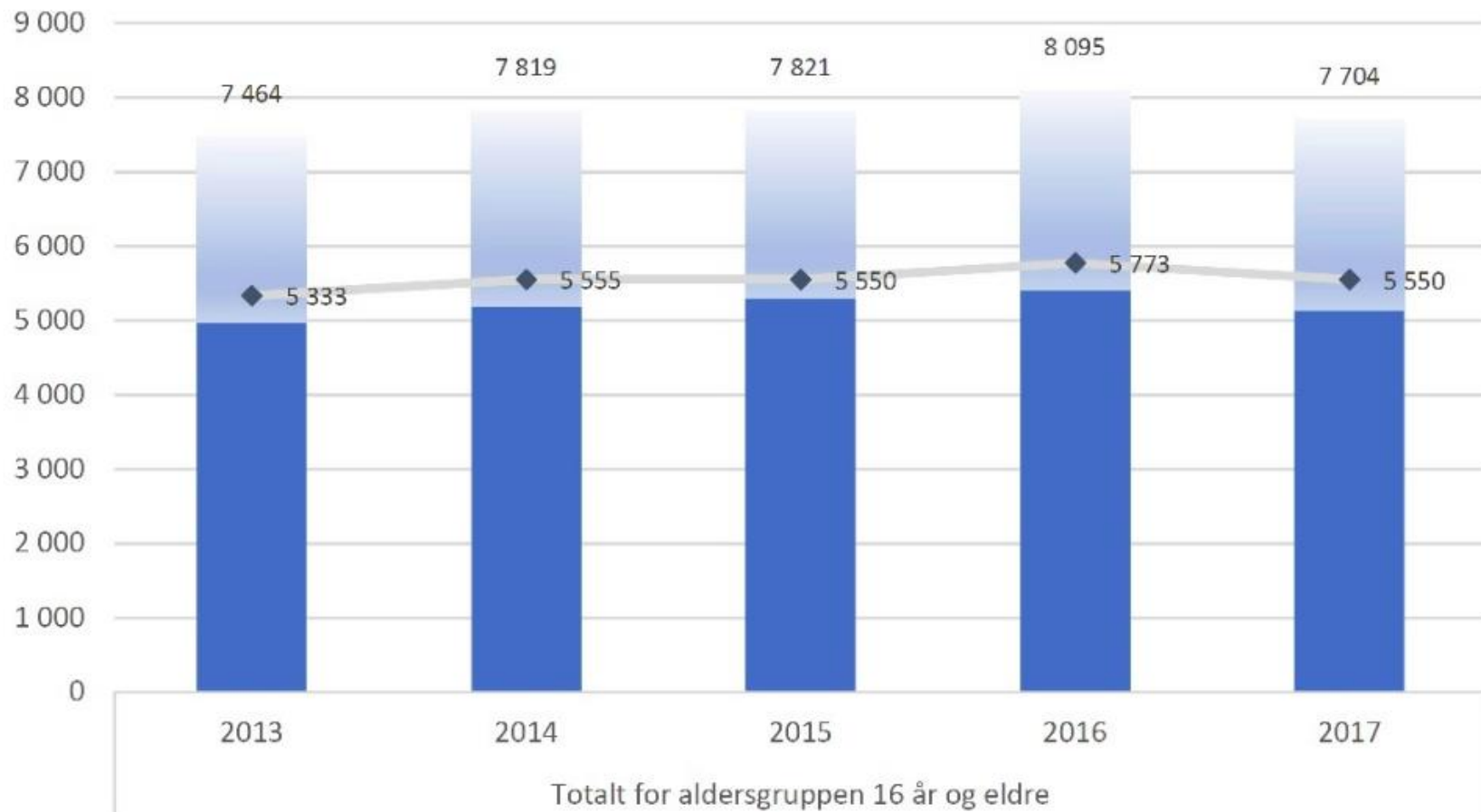
NOU

Norges offentlige utredninger **2019:14**

Tvangsbegrensningsloven

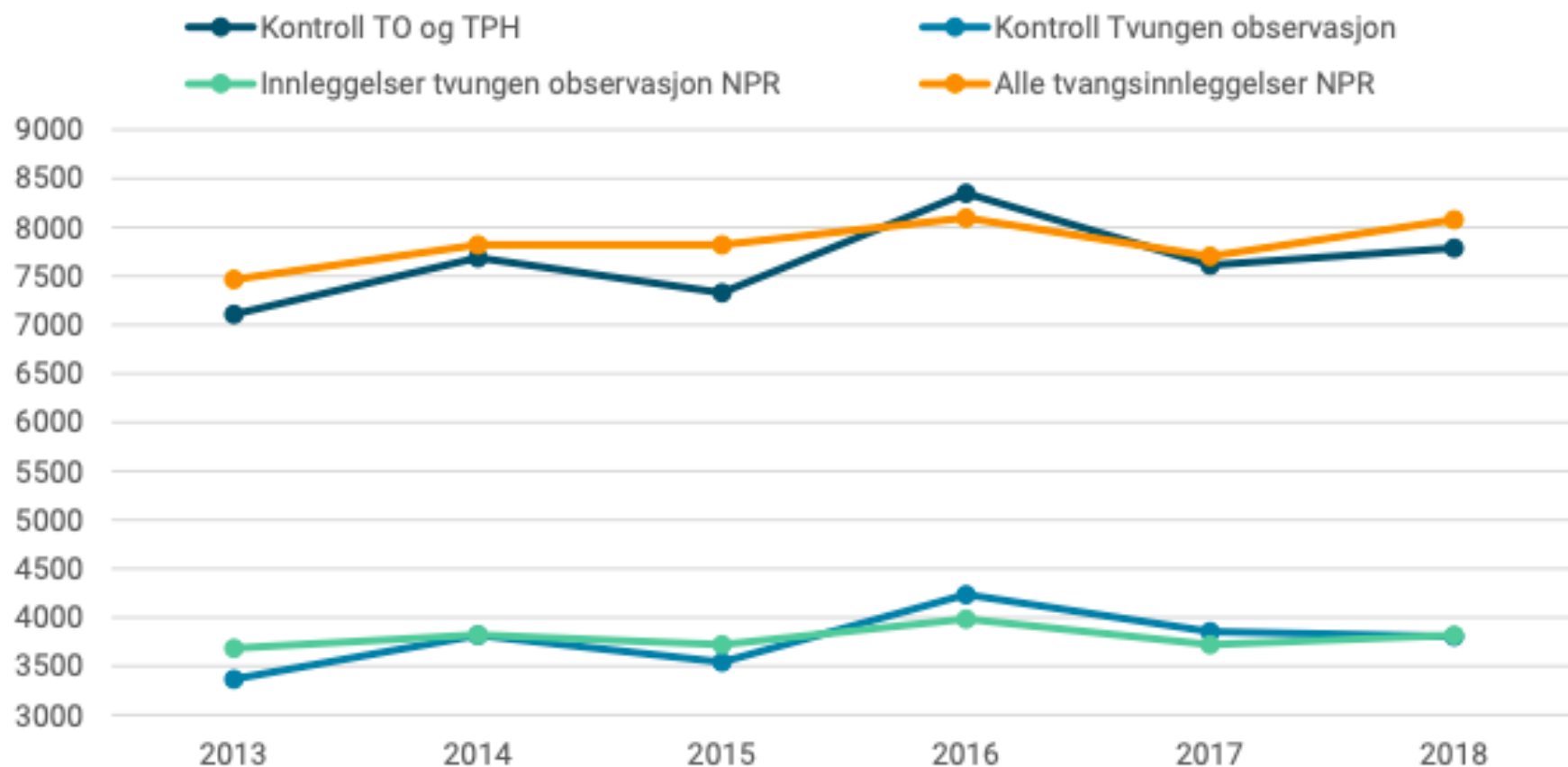
Forslag til felles regler om tvang og inngrep uten samtykke i helse- og omsorgstjenesten

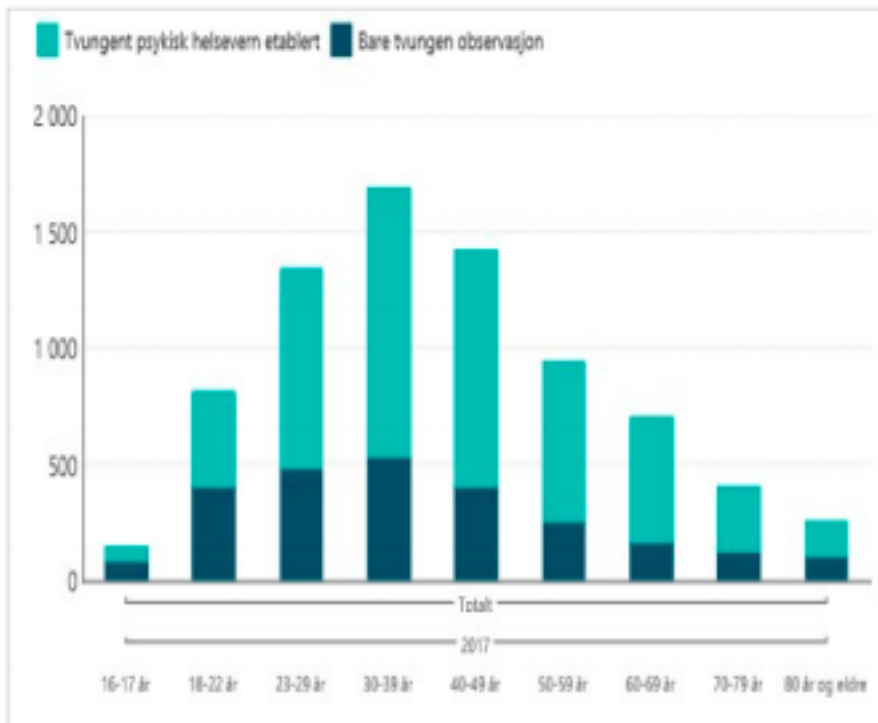

- Tvungen observasjon uten etablering av tvungent psykisk helsevern (prosent angitt)
- Tvungent psykisk helsevern etablert
- ◆ Antall personer med minst én tvangsinleggelse

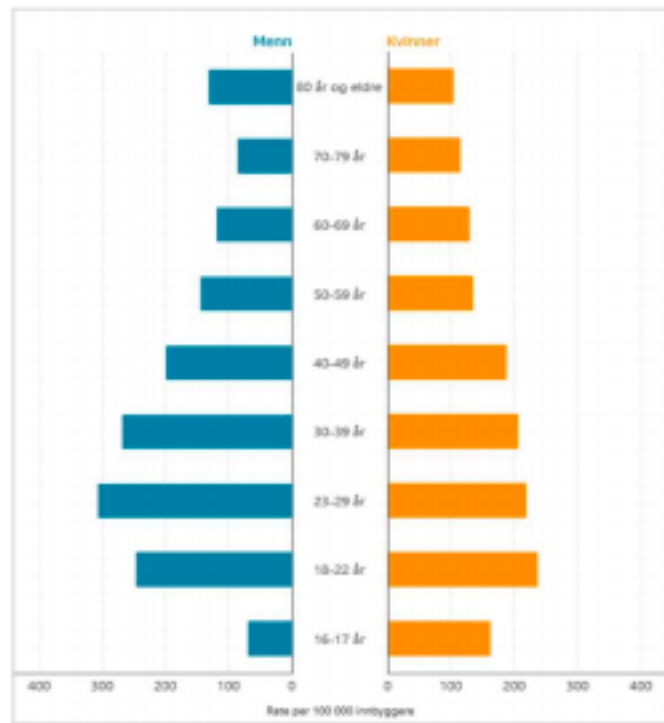
Figur 2: Antall registrerte tvangsinnleggelses i psykisk helsevern for voksne og antall dokumentkontroller av vedtak om tvungen vern. Tvungen observasjon (TO) og tvungen psykisk helsevern (TPH). 2013 til 2018. Kilde: SAMDATA spesialisthelsetjensten og data fra kontrollkommisjonene.

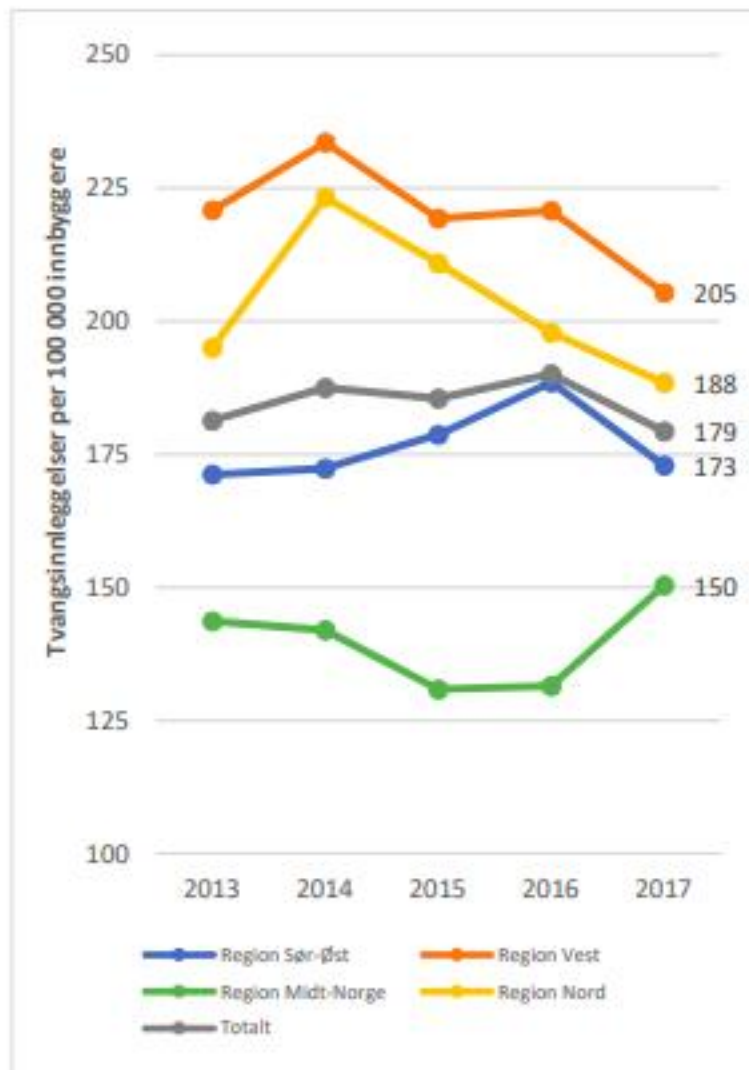
Figur 2.2 Tvangsinnleggelser i det psykiske helsevernet i 2017. Antall fordelt etter aldersgruppe.

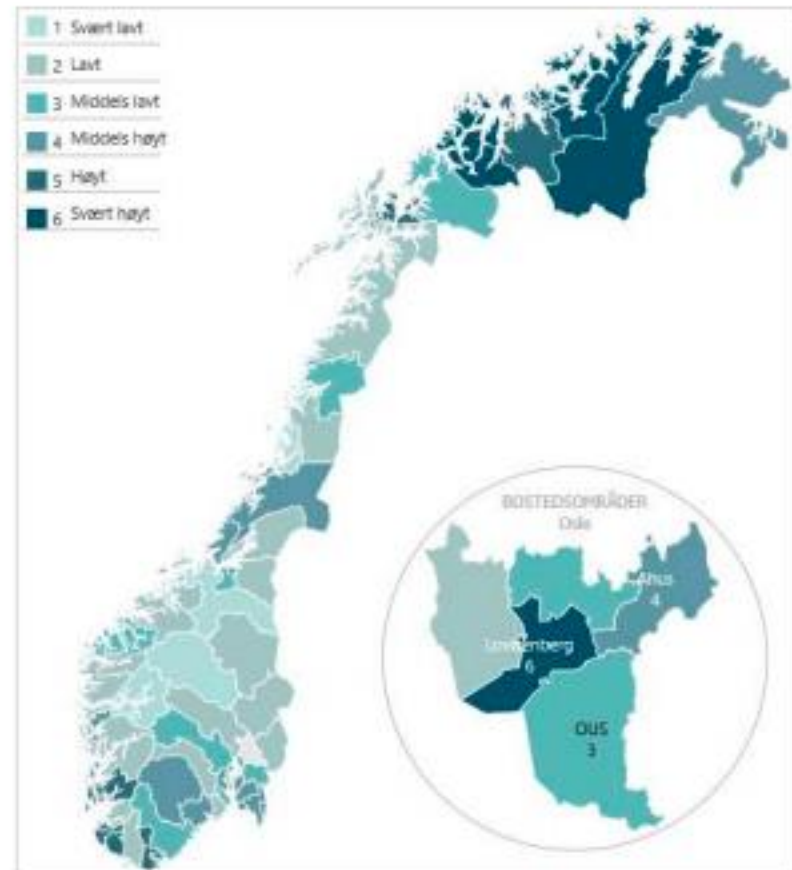
Figur 2.3 Tvangsinnleggelser i det psykiske helsevernet i 2017. Kjønnss- og aldersspesifikk rate per 100 000 innbyggere.

Figur 2.5: Tvangsinnleggelser i det psykiske helsevernet i perioden 2013 – 2017. Befolkningsjustert regional rate for aldersgruppen 16 år og eldre.

Figur 2.6: Tvangsinnleggelser i det psykiske helsevernet i 2017. Befolkningsjustert rate per DPS-område for aldersgruppen 16 år og eldre ¹.

1) Kartverdiene er definert ved antall standardavvik fra gjennomsnittsraten for landet. Lavt/ høyt ligger innenfor 0,44 – 1,64 std. fra gjennomsnittsraten. Svært lavt/ høyt ligger mer enn 1,64 std. fra gjennomsnittsraten.

[Forsiden](#)

TEMA

Psykisk helsevernloven

Rundskriv og fortolkninger til psykisk helsevernloven og psykisk helsevernforskriften.

Rundskriv

[Psykisk helsevernloven med kommentarer](#)

[Psykisk helsevernforskriften med kommentarer](#)

[Helsetjenestens og politiets ansvar for psykisk syke](#)

Tvang i psykisk helsevern

E-læringskurs om vurdering av samtykkekompetanse og bruk av tvang. Tvingenretakeller og meler

Kontrollkommisjonen i psykisk helsevern

Kontrollkommisjonen skal sikre den enkeltes rettsikkerhet i møte med

Kva meiner

Pasienten

Familien

Naboen

Legen

Psykiatrisk avdeling

Kontrollkommisjonen

Lov om psykisk helsevern:

§ 3.1 Tvungen undersøkelse

§ 3.2. Tvungen observasjon (inntil 10 dg)

§ 3.3. Tvungent psykisk helsevern

§ 3-1 Legeundersøkelse

Tvungent psykisk helsevern kan ikke etableres uten at en lege personlig har undersøkt vedkommende for å bringe på det rene om lovens vilkår for slikt vern er oppfylt. Legen som foretar undersøkelsen, skal gi skriftlig uttalelse.

Foreligger behov for legeundersøkelse som nevnt i første ledd, men vedkommende unndrar seg slik undersøkelse, kan kommunelegen etter eget tiltak eller etter begjæring fra annen offentlig myndighet eller fra vedkommendes nærmeste pårørende, vedta at det skal foretas en slik legeundersøkelse. Om nødvendig kan vedkommende avhentes og undersøkes med tvang.

Kommunelegens vedtak om tvungen undersøkelse skal straks nedtegnes skriftlig. Vedtaket kan påklages til fylkesmannen uten oppsettende virkning.

Kongen gir forskrifter om delegering av kommunelegens myndighet.

Begjæring om tvungen legeundersøkelse (psykisk helsevern)

Med min kjennskap til saken og pasientens situasjon, og i henhold til §3-1 i Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern, antar jeg at vilkårene for tvungent psykisk helsevern er fylt, og jeg begjærer derfor at pasienten blir tvangsundersøkt av lege for å bringe på det rene om lovens vilkår for slikt vern er oppfylt.

(Med bakgrunn i denne begjæringen og ev. supplerende uttalelser fra deg og/eller andre kan kommuneoverlegen vedta at tvungen legeundersøkelse skal gjennomføres.)

Pasientens navn	Pasientens fødselsdato
Pasientens adresse	Kommune

Mitt navn (den som fremsetter denne begjæringen)	Mitt/Mine telefonnummer
Min adresse	
Mitt forhold til pasienten (jf §3-1 i Psykisk helsevernloven og §7 i Psykisk helsevernforskriften)	Spesifiser:
☐ Jeg er nærmeste pårørende (jf pasientrettighetsloven §1-3)
☐ Jeg er kommuneoverlegen eller dennes stedfortreder
☐ Jeg representerer ansvarlig fengselsmyndighet
☐ Jeg representerer politiet
☐ Jeg representerer sosialtjenesten
☐ Jeg representerer den kommunale helse- og omsorgstjenesten (legevakt, sykehjem, hjemme-spl etc.)

.....
Dato

Sted

Underskrift

Kommuneoverlegens vedtak vedrørende tvungen legeundersøkelse, kan påklages til fylkesmannen uten oppsettende virkning (§3-1, Psykisk helsevernloven).

Pasienten, samt hans eller hennes nærmeste pårørende og eventuelt den myndighet som har framsatt denne begjæringen, kan påklage et ev. vedtak om tvungen observasjon eller tvungent psykisk helsevern til kontrollkommissjonen (vedtak om etablering av tvungent psykisk helsevern eller tvungen observasjon blir fattet av faglig ansvarlig som er lege ved godkjent psykisk helseverninstitusjon).

Vedtak om tvungen legeundersøkelse (psykisk helsevern)

Med bakgrunn i opplysninger fra de nedenfor angitte kilder, har jeg grunn til å tro at vilkårene for tvungen psykisk helsevern er fylt, og siden pasienten ikke frivillig lar seg undersøke av lege, vedtar jeg herved i henhold til §3-1 i Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern, at pasienten blir tvangsundersøkt av lege for å bringe på det rene om lovens vilkår for slikt vern er oppfylt.

Pasientens navn	Pasientens fødselsdato
Pasientens adresse	Kommune

Navnet til den som har framsatt begjæring om tvangsundersøkelse er:	Den som har framsatt begjæring er/representerer: (jf §3-1 i Psykisk helsevernloven og §7 i Psykisk helsevernforakriften)
	☐ Nærmeste pårørende (jf pasientrettighetsloven §1-3) ☐ Kommuneoverlegen eller dennes stedfortreder ☐ Ansvarlig fengselsmyndighet ☐ Politiet ☐ Sosialtjenesten ☐ Den kommunale helse- og omsorgstjenesten (legevakt, sykehjem, hjemme-spl etc.)
Øvrige som har gitt uttalelse i saken er:	

Mitt navn	Mitt/Mine telefonnummer
Min rolle	Kommune
☐ Jeg er kommuneoverlegen ☐ Jeg er lege med delegert myndighet fra kommuneoverlegen ☐ Jeg er klinisk psykolog med delegert myndighet fra kommuneoverlegen

.....

Dato

Sted

Underskrift

Dette vedtaket kan påklages til fylkesmannen uten oppsettende virkning.

Dette vedtaket behøver ikke følges med pasienten, men skal nedtegnes skriftlig.

Kommuneoverlege Leiv Erik Husabø 23/10-2020

ALTERNATIV VED SPØRSMÅL OM INNLEGGELSE MED TVANG

-Samtale og 2 Vival

-

-

-

-

-

-

-Tvangsinnleggelse med hjelp av politiet

ALTERNATIV VED SPØRSMÅL OM TVANGSINNLEGGELSE

- Samtale og 2 Vival
- Medisiner (for eksempel Zyprexa, Orfiril) og fortsatt tilsyn av familien
- Overnatting hjå nabo eller svigers
- Tilsyn av psykoseteam/psyk.sjukepleiar neste morgon
- Time hjå fast behandler/DPS neste dag
- Fyllerresten
- Frivillig innleggelse
- Tvangsinnleggelse (evt med hjelp av politiet)

Sjekkliste før innleggelse

For mange er det en stor inngripen å bli innlagt på psykiatrisk avdeling, uavhengig om det er frivillig eller med tvang. Tiltaket må derfor brukes med varsomhet. Samtidig har pasienten en rett til å bli ivaretatt når den psykiske tilstanden krever det. Før man bestemmer seg for å legge inn pasienten, kan det være lurt å tenke gjennom momentene i sjekklisten som brukes ved Psykiatrisk legevakt i Oslo:

- Har pasienten en psykisk lidelse som forårsaker problemene, eller er dette et ordensproblem som politiet bør håndtere, eller et sosialt problem med for eksempel mangel på bolig?
- Er det ikke mulig å behandle pasienten poliklinisk?
- Kan pasienten samarbeide om behandlingen?
- Har frivillig behandling vært forsøkt eller er åpenbart formålsløst?
- Mangler pasienten nettverk, eller er nettverket ikke i stand til å ta ansvar for pasienten?
- Er pasienten til fare for seg selv eller andre?
- Har pasienten primært et alkoholproblem eller annet rusmiddelproblem som bør løses på annen måte enn ved en akutt innleggelse i psykiatrien?
- Er dette en somatisk tilstand som for eksempel forvirring som kan skyldes infeksjon eller forgiftning?

§ 3-2. **Vilkår for vedtak om tvungen observasjon**

På bakgrunn av opplysninger fra legeundersøkelsen etter § 3-1, foretar den faglig ansvarlige en vurdering av om de følgende vilkårene for tvungen observasjon er oppfylt:

1. Frivillig psykisk helsevern har vært forsøkt, uten at dette har ført fram, eller det er åpenbart formålsløst å forsøke dette.
2. Pasienten er undersøkt av to leger, hvorav en skal være uavhengig av den ansvarlige institusjon, jf. § 3-1.
3. Pasienten mangler samtykkekompetanse, jf. pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3. Dette vilkåret gjelder ikke ved nærliggende og alvorlig fare for eget liv eller andres liv eller helse.
4. Det er overveiende sannsynlig at pasienten fyller vilkårene for tvungent psykisk helsevern etter § 3-3 nr 3.
5. Institusjonen er faglig og materielt i stand til å tilby pasienten tilfredsstillende behandling og omsorg og er godkjent i henhold til § 3-5.
6. Pasienten er gitt anledning til å uttale seg, jf. § 3-9.
7. Selv om lovens vilkår ellers er oppfylt, kan tvungen observasjon bare finne sted hvor dette etter en helhetsvurdering framtrer som den klart beste løsning for vedkommende, med mindre han eller hun utgjør en nærliggende og alvorlig fare for andres liv eller helse.

Ved vurderingen skal det legges særlig vekt på hvor stor belastning det tvangsressige inngrepet vil medføre for vedkommende.

§ 3-3. *Vilkår for vedtak om tvungent psykisk helsevern*

På bakgrunn av opplysninger fra legeundersøkelsen etter § 3-1 og eventuell tvungen observasjon etter § 3-2, foretar den faglig ansvarlige en vurdering av om de følgende vilkårene for tvungent psykisk helsevern er oppfylt:

1. Frivillig psykisk helsevern har vært forsøkt, uten at dette har ført fram, eller det er åpenbart formålsløst å forsøke dette.
2. Pasienten er undersøkt av to leger, hvorav en skal være uavhengig av den ansvarlige institusjon, jf. § 3-1.
3. Pasienten har en alvorlig sinnslidelse og etablering av tvungent psykisk helsevern er nødvendig for å hindre at vedkommende på grunn av sinnslidelsen enten
 - a) får sin utsikt til helbredelse eller vesentlig bedring i betydelig grad redusert, eller det er stor sannsynlighet for at vedkommende i meget nær framtid får sin tilstand vesentlig forverret, eller
 - b) utgjør en nærliggende og alvorlig fare for eget eller andres liv eller helse.
4. Pasienten mangler samtykkekompetanse, jf. pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3. Dette vilkåret gjelder ikke ved nærliggende og alvorlig fare for eget liv eller andres liv eller helse.
5. Institusjonen er faglig og materielt i stand til å tilby pasienten tilfredsstillende behandling og omsorg og er godkjent i henhold til § 3-5.
6. Pasienten er gitt anledning til å uttale seg, jf. § 3-9.

7. Selv om lovens vilkår ellers er oppfylt, kan tvungent psykisk helsevern bare finne sted hvor dette etter en helhetsvurdering framtrer som den

Legeerklæring ved tvungen innleggelse iht. psykisk helsevernloven

Fødselsnummer

Pasientens navn

Pasientens adresse

Velg ett alternativ

§ 3-2: Tvungen observasjon

- Det er sannsynlighetsovervekt for at pasienten fyller vilkårene for tvungen psykisk helsevern etter psykisk helsevernloven § 3-3 nr. 3 og pasienten bes derfor mottatt til videre undersøkelse og observasjon i inntil 10 dager.

§ 3-3: Tvungen psykisk helsevern

- Pasienten har en alvorlig sinnslidelse, og etablering av tvungen psykisk helsevern er nødvendig for å hindre at vedkommende på grunn av sinnslidelsen enten:
- får sin utsikt til helbredelse eller vesentlig bedring i betydelig grad redusert, eller det er stor sannsynlighet for at vedkommende i meget nær framtid får sin tilstand vesentlig forverret, eller
 - pasienten utgjør en nærliggende og alvorlig fare for eget liv eller andres liv eller helse.

Om samtykkekompetanse

Om samtykkekompetanse (velg ett alternativ)

- Det er åpenbart at pasienten ikke er samtykkekompetent vedrørende behandling av sin sykdom, eller
- pasienten utgjør en nærliggende og alvorlig fare for eget liv eller andres liv eller helse, og uttalelse vedrørende samtykke er derfor ikke nødvendig.

Ved tvungen legeundersøkelse iht. § 3-1

- Kommunelegens vedtak medfølger eller vil være hos sykehuset innen 24 timer.
- Pasienten er gitt anledning til å uttale seg om saken og er informert om adgangen til å klage på legeundersøkelsen til fylkesmannen.
(En klage hindrer ikke tvungen legeundersøkelse eller innleggelse.)

En eventuell begjæring om tvungen legeundersøkelse har blitt framsatt til kommunelegen av:

.....

Jeg har personlig undersøkt pasienten og avgir basert på dette ovenstående erklæring, som er gyldig i inntil 10 dager. I lukket konvolutt medfølger utfyllende henvisning.

Dato, sted:

Klokkeslett:

§ 3-4 Forbud mot overføring fra frivillig til tvungent psykisk helsevern

Den som er under psykisk helsevern etter eget samtykke, kan ikke overføres til tvungen observasjon eller tvungent psykisk helsevern mens det frivillige vernet pågår.

Forbudet i første ledd gjelder likevel ikke hvor utskrivning innebærer at pasienten utgjør en nærliggende og alvorlig fare for eget eller andres liv eller helse. I forbindelse med kontroll etter § 3-8 første ledd skal kontrollkommisjonen ved skriftlig redegjørelse gjøres særskilt oppmerksom på at det er truffet en beslutning om overføring.

POLITIET
POLITIDIREKTORATET

 Helsedirektoratet

HELSETJENESTENS OG POLITIETS ANSVAR FOR PSYKISK SYKE -OPPGAVER OG SAMARBEID

